

Hvilken rolle spiller fugler i bildebøker for barn, i lys av en økokritisk tilnærming?

Kjersti Merete Langvik

Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning, Norge

Korrespondanse: Kjersti Merete Langvik, e-post: kjersti.langvik@kleppnett.no

Sammendrag

I barnlitteratur har fugler og barns forhold til natur lenge hatt en sentral plass. Premissene som ligger i bildebøker kan imidlertid ha betydning for barns forståelse for naturen og et bærekraftig samfunn. Både rammeplanen for barnehagen og læreplanverket for skolen understreker at det er viktig at barn skal bli kjent med naturens mangfold, få naturopplevelser, skape tilhørighet til og lære seg å ta vare på naturen. Det betyr at det er nødvendig å skape bevissthet om hva som legger premisser for en slik utvikling. I lys av en økokritisk tilnærming retter artikkelen oppmerksomheten mot hvilken rolle fugler er gitt i bildebøker, og hvordan forholdet mellom fugler og mennesker fremstilles i de fysiske omgivelsene. Med utgangspunkt i analyse av tolv bildebøker der fugler og barn inngår i en betydningsfull (vennskaps)relasjon, drøftes det hvilken betydning fremstillingen av fuglenes rolle i relasjonen i den fiktive handlingen kan ha å si for forståelse av natur med tanke på en bærekraftig utvikling.

Nøkkelord: bildebøker; fuglers rolle; fugl-barn-relasjoner; økokritisk tilnærming

Abstract

What Role Do Birds Play in Children's Picture Books, in Light of an Ecocritical Approach?

Birds and children's relationship to nature have long been central in children's literature. However, the premises in picture books can have an impact on children's understanding of nature and a sustainable society. The Norwegian curricula for both kindergartens and schools emphasize that it is important that children should become familiar with nature's diversity, have nature experiences, create a sense of belonging to and learn to take care of nature. This means that it is necessary to create awareness of what sets the premises for such a development. In light of an ecocritical approach, this article draws attention to the role birds are given in picture books, and how the relationship between birds and humans is depicted in the physical environment. Based on the analysis of 12 picture books, in which birds and children are part of a significant (friendship) relationship, it is discussed what significance the representation of the birds' role in the relationship in the fictional narrative can have on the understanding of nature, with a view to sustainable development.

Keywords: picture books; the role of birds; bird-child-relationships; ecocritical approach

Gjesteredaktører: Hege Wergedahl og Aihua Hu

Innledning

– Å, nei! sier Anna. – En fugleunge, sier Sam. – Lilly! Hva gjør du!?! – Slipp den! roper Anna.

Slik starter verbalteksten i bildeboka *Anna og fugleproblemet* (Berg & Valle, 2022), der oppslaget viser en katt som har en død fugl i munnen. I bildeboka fremstilles Anna og fuglene i en betydningsfull relasjon gjennom hele fortellingen. Det at jenta bryr seg om fuglene er utslagsgivende for hennes handlinger, og også for handlingen i bildeboka. Hun tar fuglenes parti, men raserer likevel både natur og dyreliv. I tillegg til fremstillingen av jentas plutselige oppdagelse om at katten hennes er et rovdyr som fanger fugler, belyser bildeboka på en humoristisk måte utfordringer som er aktuelle i dag; menneskelig inngripen i naturen og hvordan mennesker kan utgjøre en trussel for fuglers livsvilkår (selv om målet er vern av fuglelivet). Bildeboka kan slik ses som en kritikk av menneskers noe uharmoniske samspill med naturen. Ifølge Hennig kan skjønnlitteratur og andre former for fiksjon hjelpe oss med å forstå den globale bærekraftsproblematikken bedre, fordi den ikke må forholde seg til fakta og kan gi fantasien fritt utløp (Hennig, 2021, s. 34). Det er derfor nødvendig å stille spørsmål ved fuglenes rolle i bildebøker, og hvordan relasjoner mellom dyr og mennesker blir fremstilt. Ut fra en større samling av bildebøker med fugler, består utvalget av tolv bildebøker der fugl og barn inngår i en betydningsfull (vennskaps)relasjon i den gjennomgående fiktive handlingen. Artikkelens forskningsspørsmål er:

Hvilken rolle spiller fugler i bildebøker der fugler og barn inngår i en betydningsfull (vennskaps)relasjon, og hvordan fremstilles fuglene i relasjonen i et økokritisk perspektiv?

Undersøkelsen har en bred økokritisk tilnærming, ved å sette søkelys på fremstilling av relasjonen mellom det menneskelige og det ikke-menneskelige. Det betyr at kriteriene for utvalg av bildebøker er gjort ut fra et økokritisk perspektiv. Målet med undersøkelsen er å utfordre et antroposentrisk perspektiv på dyr og natur, og å belyse hvilke premisser som ligger i bildebøkene.

Bakgrunn og tidligere forskning

Ifølge Robbins (2017, s. 12) lever ingen dyr «så fritt og i så stort mangfold og antall blant oss mennesker som fugler. Bare av den grunn er vårt forhold til dem ulikt det vi har til andre ville skapninger». Fugler finnes overalt; på fjellet, i skogen, på vidda, til sjøs og i byer – og blir også fremstilt i bildebøker. Noe av det viktigste fugler gjør, er ifølge

Robbins å minne oss om vår dype, emosjonelle forbindelse med naturen. Sverdrup-Thygeson (2020) hevder at vi er tettere innvevde i naturens flettverk enn vi tror. Med dagens naturkrise som bakteppe, der arter trues og levesteder forsvinner, oppfordrer hun oss til at vi må lære oss å spille på lag med naturen for å sikre fremtiden. Det samme gjør Haraway (2008), som oppfordrer til å betrakte mennesker og dyr som *companion species* (kamerat-arter), i stedet for å tenke på mennesker som noe eksepsjonelt. Både rammeplanen for barnehagen og læreplanverket for skolen understreker at det er viktig at barna skal bli kjent med naturens mangfold, få naturopplevelser, skape tilhørighet til og lære seg å ta vare på naturen. De skal også forstå at dagens handlinger får konsekvenser for fremtiden (Kunnskapsdepartementet, 2017a, 2017b). Barnehage og skole har derfor en viktig oppgave i å fremme verdier, holdninger og praksis for et mer bærekraftig samfunn. Ifølge Hennig gir imidlertid sammenlagt «både Brundtland-rapporten, FNs bærekraftsmål og det fornyede læreplanverket lite grunnlag for bio- eller økosentriske ideer om naturens egenverdi, mens de tydelig favoriserer en antroposentrisk miljøetikk» (Hennig, 2021, s. 31).

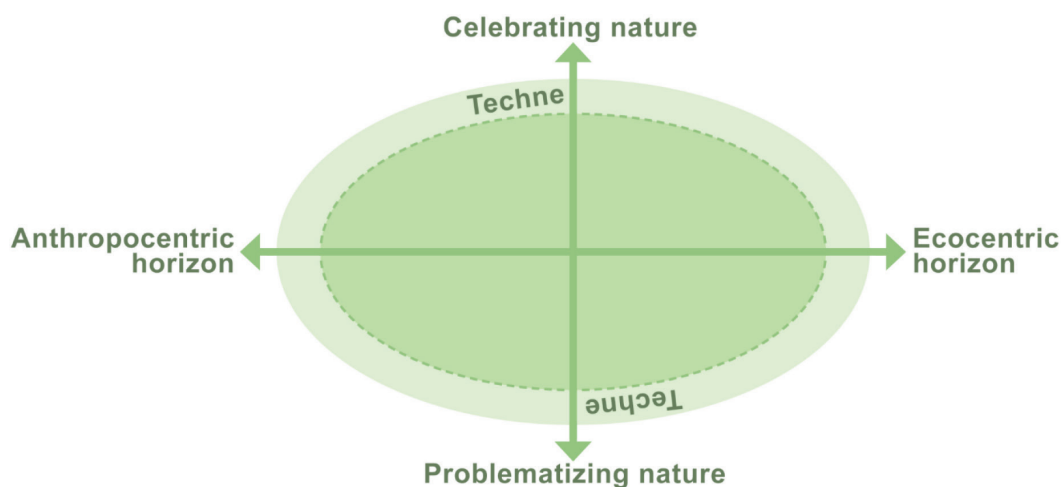
Dette må ses i sammenheng med at det de siste årene har vært en markant økning i antall litterære verk som tematiserer natur, miljø og klima (Hennig, 2021, s. 21), og mange barnelitterære tekster fremstiller måter å forstå vårt forhold til og ansvar for omverden på (Goga, 2017, s. 75). Nyman og Schuurman (2016) hevder imidlertid at møtet mellom dyr og menneske ofte blir skildret i et affektivt språk som appellerer til menneskers følelser. Uavhengig av om møtene er reelle, medierte eller tekstlige, vil dyr være tiltrekkende og berøre mennesker. Med bakgrunn i at tekster om og med dyr appellerer til barn og at barn opplever dyrs væremåte som nært forbundet med dem, har Goga (2009) undersøkt fremstilling av fugler, mus og maurs karaktertrekk i forholdet til barn i norsk barnelitteratur. Hun viser at fremstillingen av analogien mellom dyrene og barn først og fremst har med dyrs leve- og væremåte å gjøre. Størrelsen spiller en viss en rolle, mens dyrs stofflighet (farge, pels og fjær) gir lite grunnlag for analogier (Goga, 2009, s. 37). Samoilow (2015) gjør en dobbel lesning av bildeboka *Fugl*, der begge lesningene har et antroposentrisk perspektiv basert på jentas individuelle og mellommenneskelige perspektiv. Her påpekes det at fremstilling av det individuelle kompetente barnet kan komme i konflikt med barnet som medborger i samfunnet. Også Neraas (2020) leser *Fargene som forsvant* i et antroposentrisk perspektiv, med vektlegging av jentas prosess med å gjenopprette minnet, i lys av begrepet «cultural memory». Her påpekes det at en fugl har en aktiv og viktig rolle i å gjenopprette jentas minner, bygge sin personlige fortelling og få håp for fremtiden (s. 455). Nyrnes (2019, s. 7–8) oppfordrer imidlertid, i en studie om hestebøker, til nytenkning ved å inkludere dialogen (relasjonen) mellom kamerat-arter i et økoperspektiv, for å åpne for vår tids store spørsmål om hvordan vi kan utvikle kontakt med natur.

Det teoretiske rammeverket

Undersøkelsen tar utgangspunkt i kritisk teori som kritisk analyserer verdier, ideologier og maktrelasjoner i tekster (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 12–14). Basert på postkolonialisme betraktes skjønnlitteratur som både formet av og med på å forme samfunnet. Sentralt er derfor spørsmålet om hvordan litterære tekster kan bidra til å skape, viderefremme og legitimere høyst problematiske oppfatninger av natur og det «naturlige» (Hennig, 2021, s. 32).

En økokritisk tilnærming til utvalgte bildebøker

I dag brukes ulike økokritiske teoretiske tilnærminger, og den videste definisjonen av økokritikk er å studere relasjonen mellom det menneskelige og det ikke-menneskelige som også medfører å være kritisk til begrepet «human» (Garrard, 2012, s. 5). Om bildebøkene har et antroposentrisk eller økosentrisk perspektiv på forholdet mellom mennesker og natur, handler om hvorvidt bildebøkene er preget av en menneskesentrert tenkemåte eller en mer helhetlig tenkemåte om ulike livsformer (Goga, 2017, 2022). Et antroposentrisk syn vil si at mennesker står over naturen, ved at plante- og dyreliv kun ses på som instrumentell nytte og at bare mennesker er tillagt indre verdi. Et økosentrisk syn betyr derimot at mennesker ses på som er del av en større helhet av andre arter, der mennesker er avhengig av andre arter i et dialogisk forhold til hverandre. Forskningsnettverket *Natur i barnelitteratur og -kultur* (NaChiLitCul) har utviklet en matrise som har til hovedhensikt å kartlegge, undersøke og kritisk analysere hvordan natur er representert i barnelitteratur (Goga, 2017, s. 82). Matrisen brukes i bildebokanalysen for å avdekke hvilke muligheter de kulturelle uttrykkene i bildebøkene fremstiller og til å gruppere og plassere dem i forhold til posisjonene i matrisen. Slik er den også utgangspunkt for drøftingen om bildebøkens mulige betydning for bærekraftig utvikling.

Figur 1. «The Nature in Culture Matrix» (Goga, 2017, s. 82).

Matrisen har akser med graderinger, der den horisontale aksene angir fremstilling av en antroposentrisk til en økosentrisk holdning til natur, mens den vertikale aksene angir forhold fra en feirende til en problematiserende holdning til natur. I tillegg til de to aksene, er matrisen omgitt av en tredje dimensjon; *techné*. Denne dimensjonen viser til forfatter og illustratørens forestillinger om natur, mediert gjennom verbalspråket og bilder (Goga, 2017, s. 83). Det betyr at forestillinger om natur, ikke minst når de presenteres i litteratur, alltid er mediert – gjennom verbalspråk og bilder.

Fugl–barn-relasjonen i bildebøker

En økende bevissthet om klimakrisen og et stigende engasjement for økokritisk tenkning har ført til et mer problematiserende blikk på forholdet mellom barn og natur. I posthumanismen ses mennesket som en ide og en konstruksjon, der mennesker er tett knyttet til det fysiske miljøet (Badmington, 2008). Slik kan en tenke seg at mennesker, dyr, planter og døde ting er intimt knyttet sammen i et komplekst og uoversiktlig nettverk (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 145). Det har vært en tradisjon for å gi barn i litteraturen rollen som «naturbarn» (Goga, 2022), ved å fremstille barnekarakterene som «naturlige» og med en spesiell kontakt med dyr og naturen rundt seg. Økokritikken har imidlertid vært opptatt av å analysere og kritisere dikotomien mellom menneske og dyr. Det som karakteriserer dikotomier, er at en slik oppdeling i to kategorier gjensidig utelukker hverandre og også utelukker et tredje alternativ. Larsen (2017, s. 16) foreslår en tredeling av fremstillingene av forholdet mellom menneske og natur som «intet», «det halve» og «det hele». Haraway går enda lenger ved å oppfordre til å ikke bruke dikotomier, men i stedet vektlegge relasjonen mellom mennesker og dyr. Hun utfordrer tenkningen som henger fast i tradisjonell kategorisering, som kategoriene dyr/menneske (Haraway, 2008 s. 15). Hennes filosofi er å gjøre de store skillene mindre skarpe, og oppfordrer til å betrakte menneske og dyr som kamerat-arter (*companion species*). *Species* omfatter både dyr og mennesker som kategori (Haraway, 2008, s. 164), ved at det fruktbare ligger i selve den gjensidige relasjonen. Med begrepet *become with* setter Haraway ord på sammenfiltringen (2008, s. 281), som handler om å erkjenne at dyr og mennesker er det vi gjør hverandre til i stadig pågående prosesser der relasjonene blir til underveis, gjennom stadig forhandling (s. 165). Hun oppfordrer til å være nysgjerrige på hva den andre arten gjør, føler og tenker, som betyr å legge merke til, være oppmerksom, ta hensyn til, respondere, respektere og verdsette hverandre – og også å leke sammen.

Bildebøker – narrative fiksjonstekster

Bildebøker brukes her om tekster som omhandler en fiktiv verden. Narrativ er grunnlaget i litteratur, og fiksjonstekster består av et narrativ med en rekke organiserte handlinger (Genette, 1980, s. 189–190; Neraas, 2020, s. 458). Bildebøker har minst ett bilde på hvert

oppslag, der både verbaltekst og bilde er betydningsbærende og sammen fremstiller et narrativt forløp (Ommundsen, 2022, s. 151). Det vil si at alle oppslagene i bildebøkene utgjør en tematisk og dramaturgisk helhet (Birkeland et al., 2018, s. 98). Bildebøker omfatter et stort spekter av utgivelser med ulike temaer, fra helt enkle til bøker av høy kunstnerisk og faglig kvalitet (Solstad & Österlund, 2020, s. 7). De er også skrevet fra et spesifikt perspektiv for å formidle visse forståelser av verden, ved å posisjonere leserne mot bestemte betydninger gjennom språk, visuelle bilder og bruk av narrative strategier (Short, 2019, s. 6). De retter seg ofte til både barnelesere og voksenlesere, selv om hovedfokuset er på barneperspektivet (Tunkiel, 2020, s. 32–33).

Presentasjon av bildebokmateriale og analysemetode

Bildebokmaterialet består av tolv norske bildebøker der fugler og barn inngår i en betydningsfull (vennskaps)relasjon i den gjennomgående fiktive handlingen, i bilder og tekst. Det er fiksjonstekster, publisert fra 2004–2022, som fremstiller en fiktiv verden – motsatt av fagbildebøker som fremstiller narrativer med utgangspunkt i den virkelige verden (Kovač, 2021, s. 70). Ni av bildebøkene er skrevet på bokmål, og tre på nynorsk.

Tabell 1. Bildebøker der fugler og barn inngår i en betydningsfull (vennskaps)relasjon.

Tittel	Forfatter/illustratør	Utgivelse	Forlag
<i>To i luften og ein på bakken</i>	Forfatter og illustratør Unni-Lise Jonsmoen	2004	Sollia forlag
<i>Los-Reinert og fuglehospitalet</i>	Forfatter Siri E. Mohr og illustratør Jan-Kåre Øien	2009	Cappelen Damm
<i>Sindre og kråka</i>	Forfatter Erlend E. Mo og illustratør Akin Duzakin	2012	Aschehoug
<i>Fugl</i>	Forfatter og illustratør Lisa Aisato	2013	Gyldendal
<i>Luisa & Ugla</i>	Forfatter Lisbeth Dreyer og illustratør Gustav Kvaal	2013	Skald forlag
<i>Fargene som forsvant</i>	Forfatter Constance Ørbeck-Nilssen og illustratør Akin Duzakin	2017	Ena forlag
<i>Første dag for Amina</i>	Forfatter Paul Leer-Salvesen og illustratør Oscar Jansen	2017	Portal forlag
<i>Stormfugler</i>	Forfatter og illustratør Jill Moursund	2017	Cappelen Damm
<i>Lukas og spurven</i>	Forfatter Johan B. Mjones og illustratør Åshild Irgens	2018	Aschehoug
<i>Uppsa</i>	Forfatter og illustratør Hilde Hodnefeld	2021	Gyldendal
<i>Ørn</i>	Forfatter og illustratør Martine Grande	2021	Samlaget
<i>Anna og fugleproblemet</i>	Forfatter Kristin Lian Berg og illustratør Oda Valle	2022	Gyldendal

Det teoretiske rammeverket til bildebokanalysen er basert på Johnson et al.s (2019) kritiske innholdsanalyse. Analysen er forankret i en hermeneutisk, leserrespons-orientert forskningstilnærming, basert på systemisk-funksjonell semiotikk (Johnson et al., 2019). Et av de sentrale prinsippene er at hele det semiotiske systemet, som språk og bilde, er ressurs for meningspotensialet. Det vil si at hvert bilde og hver verbal tekst gir tre typer betydning samtidig; idemessig, mellommenneskelig og tekstlig (Painter, 2019). For å svare på forskningsspørsmålet vektlegges hovedsakelig fremstillingen av karakterene i handlingen

(den idemessige metafunksjonen), de interaksjonelle relasjonene mellom karakterene (mellommenneskelige metafunksjonen) og hvordan relasjonen fugl–barn er organisert (tekstlig metafunksjon). Det betyr å undersøke hvordan fremstillingen av fuglenes rolle og aktørskap (handlingssubjektet) i relasjon med barnekarakterene kommer til uttrykk i bilder og tekst, og hvorvidt beskrivelsene av fugler er basert på fakta og hvorvidt relasjonen mellom fugler og barnekarakterene fremstilles som likeverdige kommunikasjonspartnere. Den røde tråden i hele analyseprosessen er om relasjonen mellom fugler og barn fremstilles antroposentrisk eller økosentrisk, feirende eller problematiserende. Tekstmaterialets induktive tilnærming gir mulighet til å fange opp og forstå hvilke roller fuglene har i bildebøkene, som betyr å være åpen for det som ligger i utvalget, på leting etter mønstre og sammenhenger som trer frem for å kunne utvikle kategorier. Samtidig med å prøve å finne frem til kategorier, brukes matrisen og de teoretiske perspektivene som undersøkelsen er basert på. Slik er undersøkelsen både induktiv og deduktiv, og hermeneutisk fortolkende i møte med tekstmaterialet i løpet av hele analyseprosessen.

Presentasjon av bildebokanalysen

Med utgangspunkt i forskningsspørsmålet kom det i bildebokanalysen til syne ulike fugleroller og interessante fremstillinger av fugl–barn–relasjonen i den fiktive handlingen. Det kom frem interessante funn om fremstillingen av barns forståelse av fuglenes egenart og fuglenes gitte antropomorfe egenskaper. Det utkrystalliserte seg i to hovedkategorier av bildebokmaterialet, med underkategorier som forsterket hovedkategoriene. Dette vil her presenteres under de to hovedoverskrifter: «Fugler som støtte for barns eksistensielle utvikling» og «Fugler som bidrar til barns refleksjon og omsorg».

1. Fugler som støtte for barns eksistensielle utvikling

Seks av bildebøkene har et eksistensielt tema og fremstiller fugler som har en støttende rolle for barnekarakteren i handlingen. Det er bildebøkene *Sindre og kråka* (Mo & Duzakin, 2012), *Fargene som forsvant* (Ørbeck-Nilssen & Duzakin, 2017), *Første dag for Amina* (Leer-Salvesen & Jansen, 2017), *Stormfugler* (Moursund, 2017), *Uppsa* (Hodnefeldt, 2021) og *Ørn* (Grande, 2021).

I *Sindre og kråka* (Mo & Duzakin, 2012) spiller kråka en viktig rolle i guttens sorgprosess i det gjennomgående narrative koblet til guttens avdøde far. Samtalene de har og fuglens væremåte fører til at gutten omsider forsoner seg med farens død. I et antroposentrisk perspektiv fremstiller en autoral forteller guttens tanker om kråka, fra å være irritert på den til å bli takknemlig. Kråka fremstilles med antropomorfe egenskaper, som å tilby seg å bli guttens venn. Når gutten har funnet roen i sorgen og opplever at faren brer sine fjærlette vinger rundt ham, ser han fuglen bedre. Da ser han plutselig at kråka ikke er

svart, men «mer grå og svart». Han sier da til kråka at «kråker ikke kan snakke», og ber den om å konsentrere seg om kun å være fugl. Til det responderer kråka at den tror «dette er begynnelsen på et langt og godt vennskap», og at den og faren er der for ham så lenge han lever. Relasjonen er i utvikling mot likeverdighet ut fra egenart, ved at bildeboka slutter med at kråka er tilbake i treet som en virkelig fugl. Slik fremstilles hovedsakelig en feirende holdning.

Ravnen har i *Fargene som forsvant* (Ørbeck-Nilssen & Duzakin, 2017) en støttende rolle ved å gi jenta trygghet og håp, når krig er bakteppe, ved å fortelle om hvor fargerikt livet hennes var og igjen vil bli. Fremstillingen av relasjonen mellom ravnen og jenta starter med at jenta (personal forteller) ber moren sin: «Fortell om fuglen.» I et antroposentrisk perspektiv kommer da ravnen ned fra fjellene til jenta om kvelden når hun skal sove. I bildene fremstilles den som mye større enn jenta. Ravens egenskaper vises i bildene med (usedvanlig) store vinger til å fly med, og verbalteksten legger vekt på at fuglens vinger «brer vingene sine over huset vårt. For å skjule oss mot alle farer». Ved morens fortelling om fuglen fremstilles det at jenta kan kjenne fuglens varme fjær. Ravnen fremstilles ved antropomorfe trekk som å snakke, og å spørre jenta spørsmål og hjelpe henne med å huske tilbake. Den samler vingene tettere rundt henne og stryker vingen over kinnet hennes når hun sier at hun ikke får sove. Fuglens vinger fremstilles til slutt som at det skinner av dem, og med at jenta ser regnbuen og husker alt fuglen sa. Ravnen og jenta fremstilles ikke som likestilte i relasjonen, men fremstilles feirende (utenom jentas forhold til naturen generelt som også viser til ødeleggelser og krig).

Rødstrupen fremstilles (inaktivt) å gi trygghet til jenta i *Første dag for Amina* (Leersalvesen & Jansen, 2017), når hun starter ny i barnehagen, fra et krigsherjet hjemland. Rødstrupen hun finner i blomsterbedet er skadet, noe den autorale fortelleren hentyder at jenta og familien også er. Jenta fremstilles å kjenne igjen fugletypen fra hjemlandet og å kjenne seg igjen i den lille skadede rødstrupen. Slik føler hun omsorg for fuglen, samtidig som hun (som fuglen) trenger tid og støtte for å komme seg igjen etter å være skadet. Ut fra et antroposentrisk perspektiv tas fuglen med inn og legges i en eske, hvor den ligger rolig hele dagen og gir jenta en følelse av trygghet. Selv om rødstrupen ikke har antropomorfe egenskaper, overføres det menneskelige følelser til fuglen og jenta gir den navnet «Stella» (stjerne). Bildeboka har hovedsakelig et antroposentrisk perspektiv, ved at fuglen blir fremstilt som en støtte for jenta i hennes eksistensielle utvikling. Slik fremstilles ikke en likeverdig relasjon, men en feirende holdning. Det understrekes også i et økosentrisk perspektiv at fugler hører til i naturen, og at jenta legger merke til at rødstrupen «er myk og lukter sterk, søt fuglelukt». Det poengteres at både fugler og mennesker blir påvirket av miljøet, og må flykte når det er krig. Fuglers egenskaper fremstilles ved at de har reir, er trekkfugler, kan synge og fly. Ved barnehagedagens slutt våkner rødstrupen og flakser med vingene ut av esken og opp mot himmelen. Det kan bety ut i naturen, eller at den flyr tilbake til der den hører til (og der jenta har sett en lignende fugl).

I *Stormfugler* (Moursund, 2017) har stormfuglen (en slags sjøfugl) en støttende rolle når jenta flytter til et nytt sted med moren og gruer seg til å starte på en ny skole. Både stormfuglen og jenta fremstilles som at de har «kommet ut av kurs», og slik har noe felles. Sjøfuglen fremstilles med antropomorfe egenskaper som å snakke, og støtter opp om jentas følelser i den vanskelige omstillingen. Det er stormfuglen som tar initiativ til dialog ved å spørre om jenta har falt ut av redet, og viderefører også samtalen. Den spør ut fra sin «fugleverden» og overfører det til jenta. I et antroposentrisk perspektiv, ved en personal forteller, fremstilles jentas perspektiv og ikke en jevnbyrdig relasjon. Jenta overfører sin egen «nebbete» væremåte til fuglen, mens det er slik hun er overfor morfaren. Hun tar fuglen med inn i varmen, og fuglens støtte gjør at hun vil være fuglens «venn for alltid». Det fremstilles som at jenta forstår hvordan fuglen har det, og når stormfuglen dør, sjøsetter hun den derfor på sjøen (i en eske) på antroposentrisk vis. Ved at fuglen forteller at den nesten aldri kjenner noen når den kommer til et nytt sted og bare flyr omkring og ser hva som skjer, gir den jenta mot til å starte på skolen. Når fuglen til slutt dør, kan det være fordi jenta ikke trenger den lenger. Slik fremstilles en feirende holdning, selv om stormen gir sjøfuglen motstand. Et økologisk perspektiv fremstilles når morfaren forklarer jenta at stormfuglen trenger å være i naturen for å overleve.

Kråka blir i *Uppsa* (Hodnefeld, 2021) brukt som et bilde på begrepet urokråke, og belyser slik hvordan barnet opplever å stadig ha den på skulderen før det til slutt lærer seg å leve med både fuglen og uhellene. Kråka fremstilles med en dobbeltrolle, ved å representere og være en del av barnet (urokråken) som stadig har uhell, og som en kråke som er venn med og støtter barnet. Barnet er jeg-fortelleren, selv om fuglen og barnet fremstilles i bildene som like høye og gjør det samme som to «menneskevenner». Helt til barnet søler O'boy. Da prøver barnet å skylde på fuglen, mens bildet viser at fuglen går motsatt vei. Fuglen fremstilles med antropomorfe egenskaper, som å snakke. Den klamrer seg fast med klørne, ved fugle-egenskaper, i hodet til barnet. En fisker, som sier at han kan se alle slags fugler, gir barnet råd om at «sånne fugler må man leve med» og viser barnet hvordan det skal klippe fuglens klør og hva slags mat den ikke tåler. Når barnet forstår dette blir forholdet til kråka bedre, og når relasjonen blir mer på fuglens premisser begynner barnet også å forstå hva fuglen sier og lærer seg fuglespråket. Da gjør de ting sammen, ut fra fuglens egenskaper. Når barnet forstår fuglens egenart, får barnet det bra: «Uppsa og jeg blir bestevenner.» De flyr som fugler kan, og når kråka lærer barnet å fly, får barnet selvtillit. Da sier fuglen at den ikke kan leve uten jenta, som viser at kråka kun kan leve i relasjon til barnet. I et antroposentrisk og problematiserende perspektiv fremstilles kråka som et bilde på barns sårbarhet, ved en likeverdig relasjon i stadig utvikling.

I *Ørn* (Grande, 2021) er undulatens rolle å vise vei til forandring, ved at når den blir til en ørn blir også gutten modigere i møte med andre barn. I et antroposentrisk perspektiv fremstilles undulaten som guttens bestevenn, ved en auctoral forteller. Det er en ujevn relasjon, der vennskapet ikke er på fuglens egne premisser. Dette vises ved at undulaten har fått

navnet «Ørn», som betegner en stor og sterk rovfugl. Parateksten viser fugl i bur, som kan gi assosiasjoner til barnet som fanget i sin egen angst fordi gutten foretrekker å være med undulaten fremfor å være med andre barn. Gutten blir imidlertid modigere etter hvert, med støtte fra undulaten når den blir til en ørn. Fuglen er gitt antropomorfe egenskaper, som at den kan svare med et «pip». Undulaten fremstilles også med økosentriske fugleegenskaper som å kunne fly. Når gutten oppdager at fuglen har fløyet ut av vinduet, fremstilles det at han tolker det som at undulaten har fløyet fra ham. Han overfører egne menneskelige følelser til fuglen. Guttens frykt er også personifisert ved en undulat på hodet. Ved at undulaten (som blir en ørn) støtter gutten, settes han fri fra egne begrensninger – fri som fuglen. Slik fremstilles en feirende holdning til fugler.

2. Fugler som bidrar til barns refleksjon og omsorg

De seks andre bildebøkene fremstiller fugler som bidrar til barnekarakterenes forståelse og refleksjoner over dyrenes egenart og naturens mangfold, og også til å gi fuglene omsorg. Det er bildebøkene *To i luften og ein på bakken* (Jonsmoen, 2004), *Los-Reinert og fuglehospitalet* (Mohr & Øien, 2009), *Fugl* (Aisato, 2013), *Luisa & Ugla* (Dreyer & Kvaal, 2013), *Lukas og spurven* (Mjones & Irgens, 2018) og *Anna og fugleproblemet* (Berg & Valle, 2022).

I *To i luften og ein på bakken* (Jonsmoen, 2004) fremstiller svaleparet som virkelige fugler som forstyrrer katten på gården når de bygger reir og mater ungene sine. Gutten fremstilles å passe på at både fugler, katt og mennesker får leve i et dialogisk forhold til hverandre på gården ut fra sin egenart, selv om gårdskatten ønsker å få tak i fuglene. I et økosentrisk perspektiv fremstilles det hvordan svaleparet bygger reir under låvemønet på gården om våren. Svalene mater svaleungene sine, er aktive og svært flygedyktige, kvitrer «kvittkvitt» og hjertet slår. Gutten har respekt og omsorg for både fuglene og katten. Dette fremstilles når svaleparet en dag krasjer, og svalemor havner på hodet til katten. Da er gutten rask med å redde fuglen fra katten. Slik fremstilles det at gutten får en tettere relasjon til fuglene, og svalene får antropomorfe egenskaper. Slik fremstilles svaleparet til slutt: «så forelska at dei glømte alt som heitte vikeplikt.» Bildet viser et rosa stort hjerte på himmelen med svaleparet som har et rødt hjerte på brystet og mange røde hjerter rundt dem. Bildeboka har et økosentrisk perspektiv og en feirende holdning, samtidig med å belyse de naturlige farene med å bo sammen på en gård.

Sjøfuglene i *Los-Reinert og fuglehospitalet* (Mohr & Øien, 2009) fremstilles som skadelidende når oljetankeren går på grunn ved kysten, som medfører at det blir store skader på dyrelivet, «spesielt på fuglene». Gutten fremstilles å være bekymret og vise empati for sjøfuglene, som er tilgriset av olje og nesten ikke kan bevege seg. Sammen med familien forsøker han å hjelpe fuglene ved å lage et fuglehospital. Innsidepermen og bildene viser ulike fugler som lever langs kysten, og verbalteksten omtaler både ærfugler, måker, svaner, ender, tjeld og skarv, som blir berørt ved oljesølet. Det er «fordi de får olje på fjærene sine, men også fordi de kan få olje i seg når de pusser fjærene». Slik fremstilles egenskaper ved

fuglene, og ved at vannet til vanlig preller av fjærene. Gutten fremstilles å være kjent med det økosentriske naturmangfoldet. Han pleier å mate fuglene, og har erfaring med at de er spesielt sultne etter vinteren. Når han mater dem, klapper han dem forsiktig og snakker til dem. Fuglene legger de i lune kasser og vasker dem med såpevann når fuglene har hvilt noen dager. Noen fugler blir friske og levedyktige, mens de fleste dør. Bildeboka har hovedsakelig et økosentrisk perspektiv ved at fugler beskrives med å være i en årlig syklus og at mennesker og dyr påvirker hverandre. Ved relasjonen fremstilles guttens måte å forstå og ta ansvar for omverden på. Det er imidlertid en problematiserende holdning til menneskeskapt forurensning og at både barn og voksne må bidra til å verne fugler og naturen mot forurensning.

I *Fugl* (Aisato, 2013) har trekkfuglene rolle som forbilder for jenta, som i mangel på menneskevenner har et stort ønske om å være ute sammen med fuglene. Relasjonen mellom trekkfugler og jenta er preget av jentas refleksjoner over fuglenes egenart, der hun spør om å få være med dem. Det er hennes perspektiv i relasjonen som vektlegges ved aural forteller. Fuglene svarer på spørsmålet om jenta kan få være med dem, ved å indirekte oppfordre henne til å ønske seg vinger og å kunne fly: «Hadde du bare lignet en fugl og hatt vinger selv så.» Slik får trekkfuglene jenta til å reflektere over fuglers egenart, ved et økosentrisk perspektiv på forholdet mellom natur og mennesker. Fuglene og jenta fremstilles i et dialogisk forhold til hverandre, der hun ønsker å bli lik fuglene. Jenta observerer trekkfuglenes størrelse, utseende og væremåte, som å hoppe lett fra grein til grein, fly oppe mellom skyene, kvitre og flakse med vingene. Det fremstilles også at hun forstår fuglenes trekkmonster. Fuglene fremstilles imidlertid også med antropomorfe egenskaper som å kikke nysgjerrig på jenta, snakke og svare på hennes spørsmål om å få være med dem. Det er ikke en likeverdig relasjon ved at fuglene gir kriterier for hva hun trenger for å være med dem; hun må ha vinger og kunne fly. Dette begrunner fuglene med at hun er for tung til at de kan bære henne. Jentas forestillinger om hvor enkelt det er å fly (som en fugl), kan ses på som et antroposentrisk perspektiv som påvirker hennes ønske om en relasjon med fuglene. Det fremstilles en feirende holdning til fugler, ved at hun så sterkt ønsker å bli en trekkfugl og fly av gårde. Når jenta gjøres mer fugle-lik i relasjonen, som når det begynner å vokse fjær og vinger på kroppen hennes og hun får to svarte øyne og et stort oransje nebb, fremstilles jenta ved å kunne kommunisere og handle som likeverdig med fuglene. «Du ligner en fugl», sier trekkfuglene da, og forteller slik at kriteriet er oppnådd for å være sammen med dem. Både illustrasjoner og tekst fremstiller at jenta er lykkelig når hun endelig er blitt en fugl i den nye relasjonen.

Ugla har i *Luisa & Ugla* (Dreyer & Kvaal, 2013) rolle som bestevenn og motsetning til jenta. I et økosentrisk perspektiv fremstilles ugla og jenta i et dialogisk forhold til hverandre. De bor i naturen i toppen av et tre, som ugler gjør. Ugla fremstilles med sine egenskaper, som at den flyr, har fjær, er våken om natten, har krokete nebb, varme vinger og kan sitte på greiner. Ugla er imidlertid ikke gitt en egen «stemme», siden det er jentas

indre konflikt om det er mulig å være venn med en ugle som belyses. Venenskapet mellom jenta og ugla fremstilles av jenta, som personal forteller. Selv om det er jentas følelser som vektlegges, fremstilles ugla (med sine egenskaper) med å bidra til at hun reflekterer over at både mennesker og fugler hører hjemme i naturen, med sine ulike egenskaper, utseende og væremåte. Jenta spiller fele og ugla flakser med de store vingene sine. I et antroposentrisk perspektiv har ugla fått navnet «Ugla». Fuglen fremstilles også med antropomorfe egenskaper som å snakke og trøste jenta, når hun er usikker på om deres vennskap er akseptabelt. Tross ulikheter er det likevel savnet etter fuglens vennskap og egenskaper som gir jenta mot til og forståelse for at ulikhetene ikke står i veien for vennskapet deres. Slik fremstilles relasjonen som en *sammenfiltrering ved at relasjonen er i en prosess, gjennom jentas forståelse*. Det fremstilles et feirende, økosentrisk perspektiv, selv om det er basert på jentas refleksjoner over at det ikke finnes grenser for vennskap.

I *Lukas og spurven* (Mjønes & Irgens, 2018) har spurven en inaktiv rolle, der gutten og familien hans gir den omsorg når den er skadet. De beskytter den mot farer, som familiens katt, før den kan fly ut i naturen igjen. I et økosentrisk perspektiv fremstilles guttens empati og omsorg for den «lille» spurven, og også forståelse og ansvar for fuglen. Ut fra en menneskelig forståelse tar de spurven med inn i huset, gir den omsorg og prøver å verne den for katten sin. Spurven enser imidlertid ikke alt kaoset katten lager for fuglen og familien. Når fuglen har kommet seg etter å ha fløyet på vinduet, fremstilles fuglen klar til å bruke egne egenskaper til å fly ut av vinduet, og tilbake ut i naturen. Da setter den seg på en grein igjen. Omsorgen gutten og familien gir er ikke til sin egen «vinning», men for å verne spurven mot katten og hjelpe den ut i naturen igjen. Det er slik et økosentrisk perspektiv på fugler, ved gjentakelse i to parallelle narrativ, selv om omsorgen gis ut fra en antroposentrisk forståelse. Fremstillingen kan betegnes som noe problematiserende, ved at mens fuglen ligger med lukkede øyne ligger spenningen i om katten vil ta fuglen, og feirende når spurven etter omsorgen fremstilles ved antropomorfe egenskaper som at den «nikker med hodet og flyr sin vei».

I *Anna og fugleproblemet* (Berg & Valle, 2022) fremstilles fuglene som offer for jentas katt, som fører til at jenta forsøker å redde fuglene. I et økosentrisk perspektiv fremstilles jentas empati med dyr, der hun prøver å verne fuglene mot rovdyr. Hennes forståelse fører imidlertid til en innblanding i dyrenes egenart og biologisk mangfold, der hun må reflektere over dyrenes egenart og naturens mangfold. Bildeboka starter med jentas oppdagelse av at katten hennes er et rovdyr – både i bilde og verbaltekst. Bildet viser at katten har tatt mange fugler tidligere også. Jenta unnskylder kattens væremåte til fuglemammaen, og prøver å beskytte fuglene fra katten. Hun prøver å lokke fuglene inn i et fuglebur, slik at fuglene ikke kan bygge reir i trærne. Hun sager også ned både greiner og stamme, og raserer både epletrær, ripsbusker og hekk. Det fremstilles slik både et antroposentrisk og økosentrisk perspektiv på relasjonen mellom fugler og barnekarakteren i bildeboka, selv om det ikke er til jentas egen «vinning». Det fremstilles ikke som en likeverdig relasjon, men jentas prosess med å ta ansvar og forstå (ved hjelp av en gutt) at det er plass til alle i

naturen, både fugler, katt, andre dyr og mennesker, og at alle kan leve sammen når de tar hensyn til hverandre ut fra ens egenart. Det fremstilles slik et problematiserende perspektiv på relasjonen dyr–mennesker i bildeboka.

Oppsummering av bildebokanalysen

De tolv bildebøkene i utvalget fremstiller alle relasjoner mellom fugler og barn, i hverdagsituasjoner som kan være gjenkjennelige og skape nysgjerrighet hos barn. Det varierer hvor naturtro fuglene fremstilles i bildebøkene, og barnekarakterene er ulikt fremstilt som aktive barn med nær tilknytning til naturen de er omgitt av. Analysen viser at seks av bildebøkene (*Sindre og kråka*, *Fargene som forsvant*, *Første dag for Amina*, *Stormfugler*, *Uppsa og Ørn*) er knyttet til et eksistensielt tema, ved at fuglene har en støttende rolle i relasjonen med barnekarakteren som opplever utenforskap og eksistensielle utfordringer. Fuglene i bildebøkene fremstår ofte knyttet til eller som støtte til barnas modning, utvikling og dannelsingsprosess. I disse bildebøkene (utenom *Første dag for Anima*) fremstilles fuglene med antropomorfe egenskaper, som å snakke. Slik gis fuglene mulighet til å være i dialog med barnekarakterene, støtte dem i deres eksistensielle utvikling, til å bli modigere i samspill med andre og å finne veien inn i fellesskapet. Fuglene fremstilles altså mer som en støtte for barn, enn som virkelige fugler med egne egenskaper. Ved at fuglene får menneskelige egenskaper eller evner, belyser fuglene ulike tema som kan være viktige for barn. Det fremstilles også menneskers antakelser om fuglers tanker og følelser. Det som kjennetegner disse bildebøkene, er at de oftest fremstiller et antroposentrisk perspektiv og en feirende holdning på relasjonen mellom fugler og barnekarakter. I fire av bildebøkene er ikke fuglene likeverdige kommunikasjonspartnere, mens i to bildebøker (*Uppsa* og *Sindre og kråka*) utvikler relasjonen seg etter hvert til å bli mer likeverdig der fuglens egenart kommer mer frem. De andre seks bildebøkene (*To i luften og ein på bakken*, *Los-Reinert og fuglehospitalet*, *Fugl*, *Luisa & Ugla*, *Lukas og spurven* og *Anna og fugleproblemet*) er i stor grad preget av en mer helhetlig tenkemåte om natur, ved at barnekarakterene er omgitt av og tilbringer tid i naturen med fugler. Bildebøkene har dyrevern og forurensning som tema, og fuglenes rolle er tilsynelatende å gi barnekarakterene mulighet til ny forståelse, refleksjon og erkjennelse over dyrenes egenart og det biologiske mangfoldet. Barnekarakterene fremstilles å vise forståelse, respekt og omsorg for fuglenes egenart. Det finnes også noe mer fakta om fuglenes liv gjennom skiftende årstider i disse bildebøkene, selv om de også fremstiller menneskers antakelser om fugler. Bildebøkene fremstiller et økosentrisk perspektiv, med innslag av antroposentrisk perspektiv. Det er både et feirende forhold mellom fugler og mennesker, og en mer problematiserende fremstilling av at naturen selv kan være farefull og at menneskeskapt miljøforurensning gjør at fugler må kjempe for å overleve. Det antydes at fugler og mennesker har mye til felles. I disse bildebøkene fremstilles fuglene å ha like stor verdi som barnekarakterene, selv om de i fire av bildebøkene ikke er likeverdige kommunikasjonspartnere. I to bildebøker (*Fugl* og *Luisa & Ugla*) er relasjonen imidlertid i utvikling, der

fuglene er gitt antropomorfe egenskaper som å snakke, og det oppstår en sammenfiltring enten ved at barnekarakteren blir fugl-lik (*Fugl*) eller ved en anerkjennelse av ulik egenart (*Luisa & Ugla*) i relasjonen.

Drøfting av fuglenes rolle i bildebøker

Ut fra bildebokanalysen, der fugler og barn inngår i en betydningsfull relasjon, kan det stilles spørsmål ved hvilken betydning det kan ha for forståelse av bærekraftig utvikling når fuglenes rolle i bildebøker er å være støtte til barnekarakterenes eksistensielle utvikling eller bidra til barnekarakterenes forståelse, refleksjon og omsorg for fugler. Ifølge Foucault kan dominerende forestillinger i samfunnet påvirke hvordan virkeligheten fremstilles i litteratur (Foucault, 2002, s. 54–55). I et slikt perspektiv er det viktig å være bevisst at litterære tekster kan spille en viktig rolle for hvordan vi oppfatter og diskuterer miljø- og bærekraftsrelaterte spørsmål (Hennig, 2021, s. 19). Når bildebøkene rommer kulturelt etablerte tankefigurer som menneskets forrang fremfor annet biologisk liv, påvirker og former dette barns forståelse av og kunnskap om natur, menneske og miljø (Goga, 2017). Bildebøkene kan slik produsere og reprodusere forestillinger eller holdninger, som en antroposentrisk måte å forstå relasjonen mellom fugler og barn, eller en mer helhetlig økosentrisk måte å tenke på.

Painter (2019, s. 31) påpeker at den mellommenneskelige metafunksjonen i bilder sannsynligvis er den viktigste semiotiske ressursen for i utgangspunktet å få et barn heftet på i leseopplevelsen. En måte denne relasjonen til bildebøkene etableres på, er gjennom barns engasjement med karakterene i fortellingen. En fiktiv fortelling med relasjoner mellom fugler og barnekarakterer kan gi barn en sterkere følelse av å være del av naturen. Når fuglene har en støttende rolle i barnekarakterenes eksistensielle utvikling, kan det også være relevant og ha betydning for barn. Ifølge Goga gjør barn seg lettere eksistensielle erfaringer gjennom fortellinger om dyr (Goga, 2017, s. 81). You (2020) fremholder i tillegg at det antropomorfe i barnelitteratur kan være nødvendig for å justere vår bevissthet om at alle levende skapninger deler samme planet. Når fuglene fremstilles med antropomorfe egenskaper som å snakke, gir det mulighet for dialog mellom fugler og barnekarakterene ut fra egenart. Dette begrenses imidlertid når fuglenes rolle er å støtte barnekarakterenes eksistensielle utvikling. Når bildebøker fremstiller et antroposentrisk perspektiv på relasjonen mellom fugler og barn, fremstilles oftest ikke relasjonen som likeverdig eller på fuglens egne premisser (Haraway, 2008), men ved at menneskets behov prioriteres fremfor naturens. Flere økokritikere fremhever at en står i fare for å overføre menneskelige behov og ønsker over på det ikke-menneskelige (Massey & Bradford, 2011, s. 113–114). Når bildebøkene ikke fremstiller fugler slik de er i virkeligheten, er det nødvendig å reflektere over om barn får et realistisk bilde av fugler. Goga et al. (2018) stiller også spørsmål ved om barnelitteraturens idyller kan bli en sovepute som hindrer bærekraftig utvikling.

Når bildebøkene fremstiller fugler med antropomorfe egenskaper, kan det på en annen side være et viktig virkemiddel for å få barn engasjerte og få lyst til å lære mer om fugler. Et slik grep kan invitere til innlevelse i og empati med fuglene. Ifølge Goga (2009, s. 37) appellerer tekster om og med dyr til barn fordi dyrs væremåte oppleves som nært forbundet med barns væremåte, i tillegg til at når dyr er mer sårbare enn barn kan det appellere til barns omsorgsevne. Når bildebøkene fremstiller barnekarakterer som viser respekt og omsorg for fuglene, kan det bidra til interesse for fuglenes egenart. Fuglenes egenart og naturmangfold fremstilles ved barnekarakterenes refleksjoner og omsorg. Ifølge Short (2019, s. 7) har bøker med sterke visuelle bilder en spesiell appell og mening fordi barn er fordypet i en visuell kultur der bilder er integrert i deres opplevelser og interaksjoner. Slik er det av betydning om fugler fremstilles naturtro eller ikke, eller om det bare er et lite utvalg av eksisterende fuglearter som fremstilles i bildebøkene. Når fugler både fremstilles med antropomorfe egenskaper og i et økosentrisk perspektiv, gis det større mulighet til fremstilling av fuglers egenart, som slik kan gi en større forståelse for fugler i et bærekraftsperspektiv.

De nordiske landene er kjent for å se barnet som en kompetent aktør, et syn som er vesentlig integrert i lovverket og læreplaner for tidlig barndom (Samoilow, 2015). Barn er en del av en større samfunnskontekst, og oppfordres slik via bildebøkene til å reflektere om hvordan vi ivaretar natur. Det vil si å anerkjenne at også andre livsformer enn mennesket har en egenverdi (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 133). Kritisk litteraturteori har ofte løftet frem de undertrykte perspektiver, og forsøker å gi de stemmeløse en stemme (Samoilow, 2015). Haraway (2008) oppfordrer til se på relasjoner mellom dyr og mennesker som en pågående relasjon. De utvalgte bildebøkene viser nettopp det, at fugl–barn-relasjonene er i bevegelse. På en slik måte ligger det ikke en endelig forståelse, men kanskje en oppfordring til barn og voksne om å reflektere over dialogen i relasjonene. Det finnes ingen bildebøker skrevet av fugler som kan si oss noe direkte om hvordan miljø- og klimaendringer eller naturkrisen oppleves fra deres perspektiv. Mennesker vil alltid måtte snakke på vegne av det ikke-menneskelige. Slik blir spørsmålet om fuglers representasjon i bildebøker særlig komplisert innenfor økokritikken (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020), men viktig å reflektere over. Fugler kan snakke i sju av bildebøkene – men kan mennesker lytte?

Avsluttende kommentar

Med bakgrunn i dagens miljø- og klimakrise har bevisstheten om utdanningens betydning for kritisk refleksjon og for å føre den globale utviklingen over i en mer bærekraftig retning økt sterkt de siste årtiene (Hennig, 2021). Ved en økokritisk tilnærming til fremstilling av relasjoner mellom dyr og mennesker i bildebøker kan en bli bevisst aspekter en ellers ville gått glipp av. Undersøkelsen av fuglers rolle i bildebøker er et bidrag til økokritisk litteraturforskning. Disse bildebøkene der fugler og barn inngår i betydelige relasjoner, kan

være gjenkjennelige og skape nysgjerrighet. Slik kan disse bildebøkene være en inngang til gryende økokritiske litteratursamtaler (Goga, 2019). Rødnes fremholder at skjønnlitteratur har den styrken at en kan utvikle dyp forståelse ved å leve seg inn i andres liv og å forestille seg alternative virkeligheter, i tillegg til å lære om bærekraft og gjennom kunnskaper om språk og tekst (Rødnes, 2019, s. 62). Bildebøkene gir ingen enkle svar på de økologiske utfordringene verden står overfor, men innbyr til refleksjon om kompleksiteten. En slik undring og bevisstgjøring kan ha betydning for implementering av bærekraftig utvikling i skole (Hennig, 2021) og barnehage. Samoilow og Myren-Svelstad poengterer at det å bruke bildebøker som verktøy for å skape økoborgere, kan virke innsnevrende om en reduserer det flertydige og åpne i litterære tekster (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 135). Det poengteres at flertydighet og åpenhet i bildebøker skaper muligheter for refleksjon, diskusjon og innlevelse, og at litteratur kan utløse refleksjoner som stadig holdes i gang. Om ikke disse bildebøkene ene og alene kan forandre noe, kan de vise frem andre måter å formulere seg om naturen og artsmangfold enn det som vises i fagbøker om fugler i naturen. Slik kan disse bildebøkene skape engasjement til å bli mer kjent med fuglelivet rundt seg og *lytte* til fuglene (Haraway, 2008) – og slik bidra til bærekraftig utvikling lokalt, nasjonalt og globalt.

Forfatteromtale

Da artikkelen ble skrevet var **Kjersti Merete Langvik** høyskolelektor i norsk ved DMMH, Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning. Ved endelig publisering jobber hun som lektor ved Bore skule, der hun blant annet er SNO-ansvarlig. Hennes forsknings- og formidlingsinteresser er bildebøker, flerspråklighet, litterasitet og interkulturell kompetanse.

Referanseliste

- Aisato, L. (2013). *Fugl*. Gyldendal.
- Badmington, N. (2008). Posthumanism. I S. Malpas & P. Wake (Red.), *The Routledge companion to critical theory* (s. 240–241). Routledge.
- Berg, K. L. & Valle, O. (2022). *Anna og fugleproblemet*. Gyldendal.
- Birkeland, T., Mjør, I. & Teigland, A.-S. (2018). *Barnelitteratur – sjangrar og teksttypar*. Cappelen Damm Akademisk.
- Dreyer, L. & Kvaal, G. (2013). *Luisa & Ugla*. Skald forlag.
- Foucault, M. (2002). *Vetandets arkeologi* (C. G. Bjurström & S.-E. Torhell, Overs.). Arkiv förlag.
- Garrard, G. (2012). *Ecocriticism* (2. utg.). Routledge.
- Genette, G. (1980). *Narrative discourse: An essay in method*. Cornell University Press.

- Goga, N. (2009). Zoologi og poesi: Om mus, maur og fugl i norsk barnelitteratur. I P. O. Kaldestad & K. B. Vold (Red.), *Årboka Litteratur for barn og unge 2009* (s. 29–39). Det Norske Samlaget.
- Goga, N. (2017). A feeling of nature in contemporary Norwegian picturebooks. *Encyclopaideia*, 21(49), 81–97. <https://doi.org/10.6092/issn.1825-8670/7605>
- Goga, N. (2019). Økokritiske litteratursamtaler – en arena for økt bevissthet om økologisk samspill? *Acta Didactica Norge*, 13(2), 3. <https://doi.org/10.5617/adno.6447>
- Goga, N. (2022). Bærekraftig litteraturundervisning. I R. S. Stokke & E. S. Tønnesen (Red.), *Møter med barnelitteratur. Introduksjon for lærere* (2. utg., s. 383–403). Universitetsforlaget.
- Goga, N., Guanio-Uluru, L., Hallås, B. O. & Nyrnes, A. (2018). Introduction. I N. Goga, L. Guanio-Uluru, B. O. Hallås & A. Nyrnes (Red.), *Ecocritical perspectives on children's texts and cultures: Nordic dialogues* (s. 1–26). Palgrave Macmillan.
- Grande, M. (2021). *Ørn*. Samlaget.
- Haraway, D. J. (2008). *When species meet*. University of Minnesota Press.
- Hennig, R. (2021). Miljøhumaniora, økokritikk og utdanning for bærekraftig utvikling i norskfaget. I M. Axelsson & B. B. Opset (Red.), *Fortellinger om bærekraftig utvikling. Perspektiver for norskfaget* (s. 13–38). Universitetsforlaget.
- Hodnefjeld, H. (2021). *Uppsa*. Gyldendal.
- Johnson, H., Mathis, J. & Short, K. G. (2019). *Critical content analysis of visual images*. Routledge.
- Jonsmoen, U.-L. (2004). *To i luften og ein på bakken*. Sollia forlag.
- Kovač, S. N. (2021). A semiotic model of the nonnarrative picturebook. I N. Goga, S. H. Iversen & A. S. Teigland (Red.), *Verbal and visual strategies in nonfiction picturebooks: Theoretical and analytical approaches* (s. 8–21). Scandinavian University Press.
- Kunnskapsdepartementet. (2017a). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>
- Kunnskapsdepartementet. (2017b). *Rammeplan for barnehagen. Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan-for-barnehagen/>
- Larsen, P. S. (2017). Økokritiske perspektiver på nordisk lyrik. I P. S. Larsen, L. Mønster & H. K. Rustad (Red.), *Økopoesi. Modernisme i nordisk lyrikk 9* (s. 15–40). Alvheim & Eide.
- Leer-Salvesen, P. & Jansen, O. (2017). *Første dag for Amina*. Portal forlag.
- Massey, G. & Bradford, C. (2011). Children as ecocitizens: Ecocriticism and environmental texts. I K. Mallan & C. Bradford (Red.), *Contemporary children's literature and film: Engaging with theory* (s. 109–126). Palgrave Macmillan.

- Mjønes, J. B. & Irgens, Å. (2018). *Lukas og spurven*. Aschehoug.
- Mo, E. E. & Duzakin, A. (2012). *Sindre og kråka*. Aschehoug.
- Mohr, S. E. & Øien, J.-K. (2009). *Los-Reinert og fuglehospitalet*. Cappelen Damm.
- Moursund, J. (2017). *Stormfugler*. Cappelen Damm.
- Neraas, S. (2020). Past wars in present stories: An analysis of the picturebook vanishing colors. *Children's Literature in Education*, 52(4), 449–463. <https://doi.org/10.1007/s10583-020-09422-9>
- Nyman, J. & Schuurman, N. (2016). Introduction. I J. Nyman, N. Schuurman & L. Birke (Red.), *Affect, space and animals* (s. 1–9). Routledge.
- Nyrnes, A. (2019). Jente-hest-kameratskap på tvers av artar: Hesteboka i økokritisk perspektiv. *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 10(1), 1–9.
- Ommundsen, Å. M. (2022). Bildeboka. I R. S. Stokke & E. S. Tønnesen (Red.), *Møter med barnelitteratur. Introduksjon for lærere* (2. utg., 149–172). Universitetsforlaget.
- Painter, C. (2019). Image analysis using systemic-functional semiotics. I H. Johnson, J. Mathis & K. G. Short (Red.), *Critical content analysis of visual images in books for young people* (s. 23–37). Routledge.
- Robbins, J. (2017). *Fuglenes vidunderlige verden*. Cappelen Damm.
- Rødnes, K. A. (2019). Skjønnlitteratur og bærekraft – et bidrag fra norskfaget. I O. A. Kvamme & E. Sæther (Red.), *Bærekraftdidaktikk* (s. 61–73). Fagbokforlaget.
- Samoilow, T. K. (2015). Competence and citizenship in picturebooks: A reading of Lisa Aisato's *Fugl* (Bird). *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 6(1). <https://doi.org/10.3402/blft.v6.27280>
- Samoilow, T. K. & Myren-Svelstad, P. E. (2020). *Kritisk teori – i litteraturundervisningen*. Fagbokforlaget.
- Short, K. G. (2019). Critical content analysis of visual images. I H. Johnson, J. Mathis & K. G. Short (Red.), *Critical content analysis of visual images in books for young people* (s. 3–22). Routledge.
- Solstad, T. & Österlund, M. (2020). Nytt blikk på barns lesing. Utforskning av bildebøkers potensial i utdanningsinstitusjoner i Danmark, Sverige, Finland og Norge. *Barn*, 38(4), 7–14. <https://doi.org/10.5324/barn.v38i4.3991>
- Sverdrup-Thygeson, A. (2020). *På naturens skuldre*. Kagge forlag.
- Tunkiel, K. A. (2020). Ti år med norske bildebøker i Polen: Noen betraktninger fra et litteraturformidlingsperspektiv. *Folia Scandinavica*, 29, 30–41. <https://doi.org/10.2478/fsp-2020-0006>
- You, C. C. (2020). The necessity of an anthropomorphic approach to children's literature. *Children's Literature in Education*, 52(2), 183–199. <https://doi.org/10.1007/s10583-020-09409-6>
- Ørbeck-Nilssen, C. & Duzakin, A. (2017). *Fargene som forsvant*. Ena forlag.